

MUSTAQIL TA'LIM JARAYONIDA BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING O'Z-O'ZINI TAKOMILLASHTIRISHNING SHAKL VA METODLARI

Nazarqulova Gulnora Ablakulovna,

Toshkent davlat pedagogika universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya

Maqolada mustaqil ish faoliyatining tashkiliy-uslubiy ta'minoti takomillashganligi, talabalarning mustaqil ish faoliyatini takomillashtirish va mustaqil ishining o'rni, tashkil qilinishi, yo'l va vositalarining rivojlanganligi, o'quv mashg'ulotlarini loyihalash modelining shakllantirilganligi, zamonaviy pedagogik texnologiya asosida talabalarning mustaqil ish faoliyatini takomillashtirish va shu asosida talabalarda mustaqil faoliyat yuritish ko'nikmasining rivojlantirilganligi bilan izohlanadi.

Kalit so'zlar: mustaqil ish, boshlang'ich, sinf, o'qituvchi, imij, kasb, faoliyat, yo'nalish, bilim, ko'nikma, malaka, mahorat.

Milliy o'quv dasturida chuqur nazariy va amaliy bilimlar bilan bir qatorda tanlangan sohada mustaqil ishlashga, o'z bilim va ko'nikmalarini mustaqil ravishda oshirishga, masalaga ijodiy yondashishga, muammoli vaziyatlarni to'g'ri aniqlashga, tahlil qilishga va sharoitlarga tez moslasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash asosiy vazifalardan biridir. Bo'lajak o'qituvchi ishining samaradorligi bevosita uning kasbiy tayyorgarligi darajasiga va o'z ustidagi mehnatsevarligiga bog'liq [1].

Bo'lajak o'qituvchilar mustaqil ta'lim jarayonida zarur bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'ladilar. Zero, ta'lim tizimidagi islohotlarning hozirgi bosqichi oldida turgan asosiy vazifalardan biri – ajdodlarning bebaho boyligi va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan holda o'z-o'zini rivojlantirishga, keng dunyoqarashga, tafakkur erkinligi va mustaqilligiga ega bo'lgan, ma'naviy rivojlangan shaxsni tarbiyalashga qaratilgan takomillashtirilgan ta'lim jarayonlarini tashkil etishdir.

Rivojlangan mamlakatlar ta'lim tizimida professor-o'qituvchilarning mustaqil malakasini oshirishga ham alohida ahamiyat beriladi. Xususan, Finlyandiyada o'qituvchilar kuniga 4 soatni auditoriyada o'tkazadilar va haftasiga 2 soatni mustaqil malaka oshirishga sarflaydilar. O'z-o'zini takomillashtirishning asosiy maqsadi ma'lum bir ta'lim faoliyati darajasini oshirish zarurati bo'lib, bilim va ko'nikmalarni, kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishdir. Bo'lajak o'qituvchining mustaqil malakasini oshirish o'quv ishlari, shuningdek, uslubiy va axborot resurslari samaradorligini ta'minlashning hal qiluvchi vositalaridan biridir [2].

Pedagogik kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirishning tarbiyaviy qadriyatlari guruhida ilmiy manbalarda o'z-o'zini takomillashtirishning quyidagi omillari aniqlangan:

o'z-o'zini takomillashtirishga yangicha yondashuv, mustaqil ta'lim;
mustaqil bilim olish, shaxsiy qobiliyatlarning namoyon bo'lishi, ijtimoiy va kasbiy mustaqillik;

o'z-o'zini bilim olish, rejalashtirish va o'zini o'zi boshqarish, o'z-o'zini tarbiyalash strategiyalari;

o'z-o'zini aks ettirish, shaxsiy takomillashtirish;

mustaqil bilim manbalari, shakllari, usullari va vositalari, ularning xilma-xilligi, samarali foydalanish va boshqalar.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining nazariy va amaliy tayyorgarligi darajasini hisobga olgan holda o'quv jarayonida mustaqil ta'limni tashkil etishda quyidagi shakllardan foydalanish mumkin:

o'quv adabiyotlaridan foydalangan holda alohida fanlarni mustaqil o'zlashtirish, o'quv resurslari bilan ishlash;

materiallar to'plami;

amalda mavjud muammoning yechimini izlash, testlarni tayyorlash, munozarali savollar va topshiriqlar;

ilmiy maqolalar, tezislari va ma'ruzalar tayyorlash;

tavsiya etilgan adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish;

fanni o'qitishdagi yangiliklarni, pedagogik texnologiyalarni va ilg'or xorijiy tajribani o'rganish va boshqalar.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ishini samarali tashkil etish uchun quyidagilar zarur: tizimli yondashuv; barcha bosqichlarni muvofiqlashtirish va izchillik; tashkil etish va boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ish jarayoni innovasion yondashuvga muvofiq takomillashtirilgan axborot va uslubiy ta'minotga asoslangan bo'lishi kerak. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish bo'yicha olib borgan tadqiqotlarimiz davomida o'qituvchilarning mustaqil ishi jarayonida innovasion yondashuvga asoslangan o'quv-uslubiy ta'minotdan foydalanish mexanizmi ishlab chiqilgan.

Kredit modul tizimida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining mustaqil ishi natijasida [3]: me'yoriy hujjatlarni o'rganish va ularning asosida o'quv jarayonini tashkil etish;

pedagogik jarayonlarning o'zaro bog'liqligini ta'minlash, sifat va samaradorlikni oshirishga tizimli yondashuvni joriy etish;

talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirish;

ta'lim muhitida talabalar uchun zarur va qulay bo'lgan ma'lumotlarni to'plash;

- o'quv jarayonini tashkil etishning innovasion modellarini ishlab chiqishga intilish.

Treningning intensivlashishi kelajakdagi boshlang'ich maktab o'qituvchisini o'qitish fanlarining minimal harakatlari bilan, pedagogik faoliyatda an'anaviy va noan'anaviy o'qitish usullaridan foydalangan holda o'qitish maqsadiga erishishga yordam beradi.

O'qituvchilar uchun ko'plab uslubiy qo'llanmalar muallifi V.M.Lizinskiy o'zgarmas haqiqatni ifoda etdi: "O'qituvchi – bu butun hayotini o'rganadigan odam, faqat bu holda u dars berish huquqiga ega bo'ladi, haqiqiy professional o'qituvchi doimiy rivojlanishda va butun ish hayotida tadqiqotchi bo'lishi kerak. Mustaqil ta'lim faoliyati bo'lajak o'qituvchilarning o'z-o'zini takomillashtirishga ayniqsa katta ta'sir ko'rsatadi [4].

Bu faoliyatga quyidagilar kiradi:

zamonaviy psixologik texnikani o'rganish;

turli fanlarni o'qitish sohasidagi olimlarning zamonaviy tadqiqotlari bilan doimiy tanishish; dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etishning turli shakllaridan foydalanish muammolari bo'yicha hamkasblarning ilg'or tajribasini o'rganish;

ta'lim va tarbiyaning yangi dasturlari va tushunchalari bilan tanishish;

malaka oshirish kurslarini tizimli yakunlash;

ochiq darslar o'tkazish;

mavzu bo'yicha guruh va auditoriyadan tashqari ishlarni tashkil etish;

axborot va kompyuter texnologiyalarini o'rganish;

mavzu ko'rgazmalariga tashrif buyurish va mavzu bo'yicha tematik ekskursiyalar o'tkazish;

sog'lom turmush tarzini saqlash, sport, jismoniy mashqlar bilan shug'ullanish.

Mustaqil ta'lim faoliyati samaradorligi masalalari kafedra yig'ilishlarida ko'rib chiqiladi, u yerda bo'lajak o'qituvchilarning hisobotlari tinglanadi, to'plangan materiallar taqdimoti o'tkaziladi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'lim mavzularidagi ishlari tahlil qilindi. Har bir o'qituvchi o'z ishining mini-hisobotini taqdim etdi.

Davlat ta'lim standartlarini amalga oshirishning asosiy natijasi jadal rivojlanayotgan va yangilanadigan axborot makonida tezkor harakat qila oladigan, turli xil ma'lumotlarni qabul qilish, ulardan foydalanish va yaratishga, ongli qarorlar qabul qilishga va olingan bilim, ko'nikma va malakalar asosida hayotiy muammolarni hal qilishga qodir shaxsni shakllantirish bo'lishi kerak.

Ushbu talablardan kelib chiqib, bo'lajak o'qituvchilar mustaqil ta'lim olish borasida mavzularni tanlaydilar.

Mavzuni tanlashning dolzarbligi kredit-modul tizimida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini takomillashtiri bilan bog'liq. Mamlakatimizning kelajagi esa ular qanday va qaysi shaklda o'qitilishiga bog'liq. Ko'zlangan maqsad – Kredit-modul tizimida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini takomillashtirish

O'quvchilar bilan ishlashda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'z-o'zini takomillashtirishga katta e'tibor beradi. O'z-o'zini takomillashtirish shaxsiy rivojlanishning eng muhim ko'rsatkichidir. Bu insonga turli xil hayotiy vaziyatlarda faol tanlov qilish imkonini beradi, uning intilishlari va qadriyatlari darajasini, boshqalar bilan munosabatlarining tabiatini belgilaydi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi darslarda tez-tez guruhli va juftlashtirilgan ish shakllaridan foydalanadi, chunki bu darsda o'qitish va ta'limni organik ravishda birlashtirishga, ham insoniy, ham ishbilarmonlik aloqalarini o'rnatishga imkon beradi.

Kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish ustida ishlayotganda, talabaga shaxsiy yondashuvni qo'llash juda muhim, bu motivasiyani rivojlantirish uchun qulay imkoniyatlar yaratadi va har bir talabalarning qobiliyatlaridan to'g'ri foydalanishga imkon beradi [5].

Auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar umumiy ta'limga qo'shimcha emas. Darsdan tashqari maktab ijodkorlik dunyosiga aylanishi, har bir talabalarning qiziqishlari va sevimli mashg'ulotlarini namoyon qilishi va oshkor qilishi kerak. Auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda bola o'zini shaxs sifatida namoyon qiladi.

Uslubiy mavzu ustida ish olib borishda, nutq faoliyatining turlarini o'qitish talabaning har qanday ta'lim sohasidagi muvaffaqiyatli o'quv faoliyatining shartidir. Shunday qilib, keyingi barcha ta'lim uchun boshlang'ich talimda nutq faoliyati turlarini o'zlashtirish muhimligini ortiqcha baholash qiyin. Bu uning o'zini o'zi takomillashtirish vositasi bo'lib, uning o'zini o'zi tarbiyalashi, ijtimoiylashuvi, keyingi kognitiv va shaxsiy rivojlanishiga imkon beradi. Hozirgi vaqtda test o'rta maktabda nazorat shakllaridan biriga aylandi va boshlang'ich talimda testdan foydalanish dolzarb mavzu hisoblanadi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining vazifasi bolalarni o'zgaruvchan sharoitlarga tezda javob bera oladigan, yangi muammolarni aniqlay oladigan va ularni hal qilish yo'llarini topa oladigan tarzda o'rgatishdir. Treningda innovasion yondashuvni amalga oshirish sharoitida ushbu vazifani bajarishda AKT yordamida erishish mumkin.

Zamonaviy o'qituvchi – bu ijobiy dunyoqarashga ega, doimiy o'zini rivojlantirish va kasbiy o'sishga qaratilgan, bag'rikeng, yuqori axloqiy obro'ga ega, o'zini takomillashtirishga intiladigan shaxs [6].

Kredit modul tizimida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining o'zini o'zi takomillashtirish va o'zini o'zi rivojlantirish – bu ichki muhim va faol ijodiy qabul qilingan tashqi omillarning o'zaro ta'siriga asoslangan va uning professionallik darajasini oshirish, pedagogik mahorat, tajriba, kasbiy bilimlarni to'plash, tashqi ijtimoiy talablarga, pedagogik faoliyat shartlariga va shaxsiy rivojlanish dasturiga muvofiq kasbiy muhim fazilatlarni rivojlantiradigan, kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishning ongli, maqsadli jarayoni (1-jadval).

1-jadval Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining o'zini o'zi takomillashtirishi shakllari

Bo'lajak o'qituvchi shaxsining o'zini o'zi takomillashtirishga quyidagilar kiradi:				
ularning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish darajasini o'rganish	maqsadlar tizimini loyihalash	belgilangan maqsadlarga erishish uchun tarkibni va yetarli usullarni aniqlash	muayyan vaqt ichida olingan natijalarni aniqlash va ularning belgilangan maqsadlar bilan o'zaro bog'liqligi	shu asosda yangi maqsadlarni belgilash

Zamonaviy o'qituvchi o'zi tomonidan olingan kasbiy muhim fazilatlarning tashuvchisi va dirijyori, ijtimoiy sharoitlarning ta'sir ob'yekti va sub'yektdir, shuning uchun u o'zi uchun pedagogik faoliyatni faol ravishda o'zgartiradi.

Kredit modul tizimida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining o'z-o'zini takomillashtirishining asosiy mezonlari – bu o'qituvchining kasbiy faoliyati darajasi bilan o'zaro ta'sir qiladigan va ushbu faoliyatni o'zlashtirish o'lchovini aks ettiradigan kasbiy kompetensiyani shakllantirish darajasi.

O'zini o'zi takomillashtirishning maqsadi yuqori malakali o'qituvchining ongli va o'rganilgan imijiga (idealiga) erishishdir [7].

Kredit modul tizimida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining mustaqil ta'limi boshlashi uchun motivasiyaning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardir:

yangi ma'lumotlarni qidirish va tahlil qilish zarurati;

ijodkorlik istagi (ish qiziqarli va yoqimli bo'lishi kerak);

raqobat;

zamonaviy talablarga muvofiqligi;

jamoatchilik fikri;

ishga qiziqish.

Kredit modul tizimida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining mustaqil ta'limda o'z-o'zini takomillashtirish vazifalari: ochiq darslar va tadbirlarda qatnashish; uslubiy o'z-o'zini tarbiyalash; kursga tayyorgarlik; ikkinchi ta'lim olish;

topshiriqni mustaqil bajarish; shaxsiy o'zini o'zi tarbiyalash; onlayn pedagogik jamoalarda ishtirok etish; kasbiy tanlovlarda, konferensiyalarda, seminarlarda, olimpiadalarda ishtirok etish; vebinarlarni ko'rish, ularda ishtirok etish.

Mustaqil ta'lim quyidagilar amalga oshirilsa, samarali bo'ladi:

bo'lajak o'qituvchi o'zini o'zi bilish va pedagogik tajribani o'z-o'zini tahlil qilish vositalariga ega;

kredit modul tizimida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining pedagogik tajribasi ta'lim holatini o'zgartirish omilidir [8];

o'qituvchi aks ettirish qobiliyatiga ega, bu professional o'qituvchining atributidir;

o'qituvchining malakasini oshirish dasturi tadqiqot va qidiruv faoliyati imkoniyatlarini o'z ichiga oladi;

o'qituvchi pedagogik ijodga tayyor;

shaxsiy va kasbiy rivojlanish va o'z-o'zini takomillashtirishning o'zaro bog'liqligi amalga oshiriladi;

o'z-o'zini tarbiyalash jarayonida o'z-o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini takomillashtirish zarurati amalga oshiriladi.

Shunday qilib, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining o'zini o'zi takomillashtirish kasbiy faoliyatning asosiy elementlaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. G.Nazarqulova. Kredit-modul ta'lim sharoitida talabaning mustaqil ta'limini shakllantirish natijalari va ularning samaradorlik darajasi. Guliston davlat universiteti axborotnomasi. "Universitet" nashriyoti, Guliston - 2023 2023/2 (101) 68-72-b.
2. Sharipov Sh.S. Talabalar ixtirochiligini shakllantirishning pedagogik sharoitlari: p.f.n. diss. – T.: 2001. – 140 b.
3. G.Nazarqulova. Results of indepent education quality contro. In Volume 2, Issue 2 of International scientific journal of "Science and innovation" 5 may 2023. 135-140-b
4. Лизинский, В.М. Практическое воспитание в школе / В.М. Лизинский. – М.: Педагогический поиск – (Библиотека администрации школы). – Ч. 2. – 2004. – 160 с.
5. Qo'ysinov O.A. Talabalarda mustaqil ta'lim olish ko'nikma va malakalarini shakllantirish // Kasb-hunar ta'limi. – Toshkent, 2008. -№2. 22 – 23 b.
6. Чернилевский Д.В., Моисеев В.Б. Инновационные технологии и дидактические спедства современного профессионального образования: Монография. – М: МГИУ, 2002. – С.31-35.
7. Жданова. Т.А. Самостоятельная работа как категория дидактики висшей школы. «Учение заметки ТОГУ» Том 4, № 4, 2013.
8. Астахова Е. В. Анализ результатов внедрения модульно-рейтинговой системы учета и контроля учебной деятельности в техническом университете // Ползуновский вестник. – Барнаул, 2005. - №3. – С.14-22.